

GINTARĖ ŽALKAUSKAITĖ
Vilniaus universitetas

IDIOLEKTŲ POŽYMAI ELEKTRONINIŲ LAIŠKŲ SKYRYBOJE

1. Įvadas

Šiame straipsnyje pateikiama skyrybos ženklų vartojimo analizė yra vienas iš elektroninio idiolekto tyrimo žingsnių. Idiolektą galima apibrėžti kaip individualų autoriaus kalbėjimo ar rašymo stilių, kurį sudaro tam tikra kalbos požymių visuma, atspindinti asmens kalbinės raiškos polinkius ir skirianti jį nuo kitų kalbos vartotojų. Idiolekto tyrimai yra itin aktualūs teismo lingvistikai – taikomosios kalbotyros šakai, kalbotyros žinias taikančiai teisėsaugos poreikiams. Vienas iš teismo lingvistikos uždavinių yra autoriaus identifikacija, kai tiriamojo teksto kalbą lyginant su įtariamųjų asmenų kalba reikia nustatyti teksto autorių. Autorių identifikuoti galima nustatčius jo individualios kalbos ypatybių visumą, kuri skiria vieną individą nuo kito. Identifikacinės vertės turi tie kalbos požymiai, kurie kartojasi vieno autoriaus tekstuose, o kitiems asmenims yra nebūdingi arba jų tekstuose pasitaiko daug rečiau. Tokių požymių ieškoma visuose teksto lygmenyse pradedant gramatikos klaidomis ir baigiant kalbos pragmatikos dalykais, tad teismo lingvistika remiasi įvairių kalbos lygmenų tyrimais, kurių rezultatai gali būti pritaikomi lyginant rašytinius tekstus. Savitai vartojami skyrybos ženklai taip pat gali sudaryti autoriaus identifikacijai svarbią požymių grupę.

Lietuvių kalbotyroje idiolekto tyrimų nėra, tačiau teismo lingvistai, remdamiesi Lietuvoje ir užsienyje sukurtomis metodikomis, autorystės požymius tekste tyrinėja jau kelis dešimtmečius. Lietuvių kalbotyroje taip pat nėra kiekybinių skyrybos ženklų vartojimo tyrimų, nors skyryba ir suvokiama kaip svarbi rašytinio teksto dalis. Tad šiame straipsnyje aptariamas tyrimas yra naujas lietuvių kalbotyroje tiek savo tema, tiek ir skyrybos tyrimui pasirinktu metodu.

Kaip jau buvo minėta, šio tyrimo **objektas** yra skyrybos ženklai asmeniniuose elektroniniuose laiškuose. Analizuojamas šešių autorių elektroninių laiškų tekstynas, kurį sudaro 65 090 žodžių. Darbo **tikslas** – atskleisti idiolektams būdingus elektroninių laiškų skyrybos bruožus. Keliamas **probleminis klausimas** – kurių skyrybos ženklų vartojimas gali padėti vieną elektroninių laiškų autorių skirti nuo kito? Kad būtų galima vertinti autorių skyrybos ypatybes, reikia žinoti, kokie skyrybos ženklai apskritai yra būdingi elektroniniam diskursui. Kadangi išsamių elektroninio diskurso skyrybos tyrimų lietuvių kalbotyroje nėra, vienas iš šio darbo **uždavinių** yra atskleisti bendras šešių autorių elektroninių laiškų skyrybos ypatybes. Kiti uždaviniai yra palyginti skyrybos ženklų vartojimą šešių autorių elektroniniuose laiškuose ir nustatyti jų skirtumus, kurie galėtų būti siejami su idiolektais. Išsamiam elektroninių laiškų, kaip atskiro žanro, skyrybos tyrimui, be abejo, reikalingas didesnis nei šešių asmenų elektroninių laiškų tekstynas, todėl šiame darbe nustatyti skyrybos ypatumai gali būti laikomi tik tam tikromis skyrybos tendencijomis, kurias reikėtų patikrinti remiantis didesnio tekstyno medžiaga.

2. Idiolektus žyminti skyryba

Skyrybos ženklai tekste atlieka daug funkcijų: jie reguliuoja minties tėkmę, jais perteikiamos emocijos, pabrėžiami, priešinami keli dalykai, įspėjamas adresatas ir pan. Jie pasitelkiami ir tada, kai reikia išreikšti mintis (o kartais ir sukurti potekstę) taip, kaip nori autorius, taigi yra glaudžiai susiję su individo rašymo įpročiais, pasirinkimu, ką akcentuoti, kokią intonaciją sakiniui suteikti. Tokia idiolektui būdinga skyryba yra analizuojama teismo lingvistų, kai siekiama nustatyti tiriamo teksto autorių. Tai, kad skyrybos požymiai gali būti vienas iš veiksnių, svarbių atskiriant vieną autorių nuo kito, minima jau 1956 m. G. Markovos pasiūlytoje pirmojoje rašytinės kalbos požymių, skirtų autoriaus nustatymo tyrimams, klasifikacijoje (Potapova, Potapovas 2006: 386). Į tekstų autorių skyrybos polinkius atsižvelgiama ir šiuolaikiniuose autorystės tyrimuose (McMenamin 2002: 220–224, Vel ir kt.; Zheng 2006: 385).

Lietuvoje lingvistiniai autorystės tyrimai atliekami vadovaujantis Semiono Vulo ir Anelės Žalkauskienės sukurtomis metodikomis. Pasak Vulo, tekstas yra sudėtingas sisteminis tyrimo objektas, kuriame galima skirti kelias tarpusavyje susijusias struktūras: formalią kalbinę (sintaksės, leksikos ir kiti kalbiniai autoriaus įgūdžiai) ir nekalbinę (prasmės, tematikos). Siekiant nustatyti teksto autorių būtina analizuoti jas abi (Vul 1977: 24). Kalbinius požymius Vulas siūlo skirstyti į šias grupes:

1. *Rašybos ypatybės*: nuolatinis netaisyklingas kokio nors žodžio rašymas, pasikartojantis tam tikros rašybos taisyklės pažeidimas;
2. *Skyrybos ypatybės*: nuolatinis tam tikros skyrybos taisyklės pažeidimas, savitas arba dažnesnis kurio nors skyrybos ženklų vartojimas, skyrybos ženklų įvairovė, jų dažnumas;
3. *Leksikos ir frazeologijos ypatybės*: žodžio vartojimas neįprasta reikšme arba neįprastuose junginiuose su kitais žodžiais; tarmybių, vulgarizmų, žargono, slengo, barbarizmų vartojimas, profesionalizmų, archaizmų, naujadarų, kurių nors frazeologizmų, žodžių junginių vartojimas, tam tikras vartojamų leksikos priemonių santykis (pavyzdžiui, abstrakčios ir konkrečios leksikos); žodyno turtingumas;
4. *Sintaksės ypatybės*: nuolatinis sintaksės normų pažeidimas, netaisyklingas tam tikro tipo sakinių formulavimas, dažnesnis arba savitas tam tikrų sintaksinių konstrukcijų vartojimas, pastovus vartojamų sintaksinių priemonių santykis (pavyzdžiui, paprastų ir sudėtinių sakinių); sintaksinių struktūrų turtingumas;
5. *Stiliaus ypatybės*: nuolatiniai stiliaus normų pažeidimai, pasakymų kompozicijos savitumas.

Taigi skyrybos dalykai Vulo pasiūlytoje rašytinio idiolekto požymių klasifikacijoje yra atskira požymių grupė, svarbi autoriui nustatyti. Minėto tyrėjo teigiama, kad autoriaus identifikacijai gali būti svarbios tiek skyrybos klaidos, tiek skyrybos ženklų vartojimo savitumai. Nors Vulo pasiūlyta rašytinio idiolekto požymių klasifikacija yra gana universali ir taikytina analizuojant įvairius tekstus, vis dėlto atliekant tyrimus turi būti atsižvelgiama į konkretaus žanro ypatumus: skirtingų žanrų ar net pobūdžio (sakytiniuose, rašytiniuose ar elektroniniuose) tekstuose bus ryškesni vienos ar kitos grupės požymiai, be to, ir tos pačios grupės požymiai atsiskleis nevienodai. Atliekant šiame straipsnyje aprašomą tyrimą domėtasi elektroninių laiškų skyryba, keltas klausimas, kokie skyrybos požymiai yra svarbūs norint atskirti elektroninių laiškų autorius.

1999 m. Žalkauskienės parengtoje *Lietuviško teksto autoriaus nustatymo metodikoje* plačiau aptarta stiliaus požymių grupė, tačiau iš skyrybos dalykų minimos tik sakinių skyrybos klaidos, o individualus skyrybos ženklų vartojimas į autoriaus nustatymo požymių sistemą neįtrauktas (Žalkauskienė 1999). Skyrybos ypatybės teismo lingvistų laikomos svarbiomis idiolekto tyrimui, tačiau ne visada išsamiai aptiriamos.

Skyrybos analizė, atliekama teismo lingvistikos tyrimuose, yra artimai susijusi su skyrybos stilistika, tiriančia autorinę skyrybą. Juozas Abaravičius teigia, kad autorinė skyryba yra „kurio nors autoriaus vartojama individuali funkcinė bendrinės kalbos atmaina, padedanti autoriui realizuoti komunikacinius ir estetinius tikslus – efektyviau, tiksliau, našiau, raiškiau, sugestiviau perteikti ne tik loginę reikšmę, bet ir stilistinę informaciją. Ji grindžiama savitu, tik šiam autoriui būdingu bendrinės kalbos skyrybos struktūrinių, semantinių, intonacinių ir stilistinių išgalių panaudojimu" (2002: 41). Aiškindamas autorinės skyrybos sampratą Abaravičius akcentuoja tikslingą skyrybos ženklų pasirinkimą ir jų funkcinę svarbą. Šio straipsnio autorės nuomone, toks autorinės skyrybos supratimas tinkamas kalbant apie meninius ir publicistinius tekstus, tačiau manytina, kad buitinių tekstų, pavyzdžiui, asmeninių elektroninių laiškų, skyryba paprastai yra mažiau apgalvota, spontaniškesnė, ne visada tinkamiausiai atliekanti tam tikrą funkciją. Atrodo, kad buitinio stiliaus tekstų skyrybos tendencijas geriau apibūdina Ditmaras Rozentalis. Šis mokslininkas skiria du autorinės skyrybos aspektus:

1. Autorine skyryba laikytinos individualios teksto įforminimo ypatybės (autoriaus vartojamų ženklų rinkinys, pirmenybės teikimas vienam iš ženklų, pastarojo funkcijų išplėtimas), neprieštaraujančios skyrybos taisyklėms.

2. Autorinė skyryba – tai sąmoningas skyrybos normų nepaisymas ir savitas ženklų vartojimas (plačiau žr. Abaravičius 2002: 38).

Rozentalio autorinės skyrybos samprata teismo lingvistikai yra priimtinesnė. Galima teigti, kad skyrybos stilistikos ir autoriaus identifikacijos specialistų tiriami panašūs dalykai, tik skyrybos stilistikai rūpi nusakyti vieno autoriaus išskirtinumą ir savito stiliaus kūrimo būdus, o teismo lingvistikai reikia vieną autorių atskirti nuo kito. Esminis skirtumas tarp skyrybos stilistikos ir autorystės nustatymo yra tas, kad autoriaus identifikacija neapsiriboja tik stilistiškai motyvuota skyrybos ženklų vartosena, bet analizuoja visas skyrybos ženklų vartojimo situacijas, pavyzdžiui, autoriui atpažinti svarbus ne tik sąmoningas skyrybos normų nepaisymas, bet ir galimas nepakankamas jų išmanymas – nesąmoningai daromos skyrybos klaidos taip pat turi identifikacinės vertės.

Šiame darbe skyrybos ženklų vartojimas tiriamas kiekybiniu ir kokybiniu aspektais. Skaičiuojamas ir lyginamas skyrybos ženklų pasikartojimo dažnis, gauti rezultatai analizuojami kokybiškai, t. y. tiriamos konkrečios skyrybos ženklų vartojimo situacijos.

3. Elektroninių tekstų skyryba

Kaip jau minėta, šiame darbe analizuojami elektroniniai laišakai, nes siekiama nustatyti tuos kalbos požymius, kurie gali būti reikšmingi tiriant elektroninių tekstų autorystę. Nuo bendrinės rašytinės kalbos elektroninis diskursas labiausiai skiriasi leksikos ir grafikos lygmenyse (Crystal 2006: 96). Skyryba priklauso grafiniam kalbos lygmeniui, tad galima tikėtis, kad elektroniniame diskurse skyrybos ženklai bus vartojami savitai, nepaisant bendrinės kalbos taisyklių.

Skyrybos ženklų vartojimas lietuviškuose elektroniniuose tekstuose tyrinėtas nedaug. Asta Ryklienė elektroniniam diskursui skirtoje disertacijoje daugiau dėmesio skyrė brūkšniui, kaip elipsę žyminčiam ženklui, ir daugtaškiui, ženklinančiam nutylėjimą, tačiau kitų skyrybos ženklų išsamiau nenagrinėjo. Minėtoje disertacijoje teigiama, kad elektroniniame diskurse „skyrybos ženklų vartojama mažiau, nei būtų atitinkamame rašytiniame tekste“ (2001: 78). Šiam teiginiui iliustruoti pateikiami keli pavyzdžiai, tačiau pats teiginys nėra paremtas nuodugnia kokybine analize ar kiekybiniu tyrimu.

Panaši mintis, kad elektroniniame diskurse vartojama mažiau skyrybos ženklų nei tradiciniame rašytiniame tekste, išsakyta ir Davido Crystalo: „Daugelyje situacijų skyrybą linkstama minimizuoti, kai kuriuose elektroniniuose laiškuose ir internetiniuose pokalbiuose jos visai nėra“ (2006: 94; vertimas straipsnio autorės). Bet Sandra Nekesa Barasa, analizavusi Kenijos elektroninį diskursą (anglų ir vietinėmis kalbomis) ir išsamiai tyrinėjusi skyrybos ženklų vartojimo dažnumą, padarė priešingas išvadas. Ši mokslininkė teigia, kad skyrybos ženklai elektroniniame diskurse vartojami nuosekliai, dažnos ženklų kombinacijos, be to, skyrybos ženklų vartojama daug, tiek tikslingai, tiek nepagrįstai. Tik kai kuriais atvejais skyrybos ženklai praleidžiami, pavyzdžiui, sakinio gale dažnai nepadedamas taškas (Barasa 2010: 217). Taigi išsamiai neištyrus ir nepalyginus rašytinio ir elektroninio diskurso skyrybos ypatybių pasakyti, kur skyrybos ženklų vartojama daugiau, negalima. Juo labiau, kad, kaip pažymi Crystalas, „daug kas priklauso nuo asmens: kai kurie elektroninių laiškų autoriai skrupulingai laikosi tradicinės skyrybos; kiti ją pasitelkia, kai siekia išvengti dviprasmybių; dar kiti skyrybos ženklų visai nededa“ (2006: 95). Ryklienė taip pat pastebi, kad skyrybos ženklų vartojimas elektroniniame diskurse sietinas ne vien su gramatikos taisyklėmis, bet ir su intonacija, autoriaus noru išskirti ar pabrėžti kurią nors sakinio dalį, nebūtinai laikantis įprastų skyrybos taisyklių (2001: 78). Šiame straipsnyje aprašomas tyrimas atskleidžia, kad elektroninių laiškų autoriai ne tik renkasi, vartoti ar nevertoti skyrybos ženklus, bet yra linkę tam tikrus skyrybos ženklus vartoti rečiau arba dažniau.

4. Tyrimo medžiaga ir metodika

Atliekant tyrimą naudotasi šešių asmenų elektroninių laiškų tekstynu, surinktu 2008–2010 metais. Informacija apie tekstyną pateikiama 1 lentelėje. Asmenų vardai pakeisti.

1 lentelė. *Straipsnyje nagrinėjamo elektroninių laiškų tekstyno duomenys*

Autorius	Laiškų skaičius	Žodžių skaičius	Skyrybos ženklų skaičius
Jonas	149	10.687	2120
Linus	161	11.208	2510
Romas	206	10.769	2385
Tadas	194	11.177	2187
Rūta	145	11.103	2169
Inga	141	10.146	2177
Iš viso	996	65.090	13548

Tekstyno laiškai siųsti šio straipsnio autorei ir kitiems adresantų draugams bei kolegoms, taip pat rinkti iš keturių internetinių konferencijų, vienijančių bendraminčius: *turizmas.konferencijos.lt*, *vuzk.yahogroups.com*, *nevykeliai.yahogroups.com*, *alpinizmo-asociacija.googlegroups.com*. Visuose tekstyno laiškuose vyrauja neoficialus bendravimo stilius. Laiškų autoriai yra 24–32 metų amžiaus, turintys aukštąjį išsilavinimą keturi vyrai ir dvi moterys. Kadangi socialiniai skirtumai tarp laiškų autorių nėra dideli, laiškų rašymo aplinkybės panašios, todėl manytina, kad tekstuose neturėtų būti ryškių sociolektų skirtumų, o nustatyti požymiai gali būti priskiriami idiolektams.

Palyginti su socialinių grupių, kalbos žanrų ar konkrečios kalbos tekstynais, šio tyrimo tekstynas gali atrodyti mažas, tačiau jo apimtį lemia objekto specifika. Nors asmeninių elektroninių laiškų rašoma palyginti daug, dažniausiai tai yra trumpi tekstai. Be to, dėl asmeninio laiškų pobūdžio į tekstyną buvo galima įtraukti ne visus konkretaus individo laiškus, o tik tuos, kurie buvo adresuoti straipsnio autorei ar siųsti į internetines konferencijas, taip pat pačių adresantų straipsnio autorei persiųstus kitiems asmenims adresuotus laiškus. Esamą tekstyną pavyko surinkti per pustrėčių metų. Nedideliais tekstynais naudojasi ir kiti idiolektų tyrėjai, pavyzdžiui, Barbara Johnstone dviejų autorių kalbą lygino turėdama 11.867 ir 3.972 žodžių tekstynus (Johnstone 1996: 130–155).

Analizuotų laiškų kalba nebuvo taisyta, tad be lietuviškų raidžių ar su rašybos bei skyrybos klaidomis parašyti sakiniai šiame darbe cituojami nepakeisti. Sakiniai, kurie elektroniniuose laiškuose buvo pabaigti be taško ar kito sakinio pabaigos skyrybos ženklo, šio straipsnio pavyzdžiuose taip pat pateikiami autentiški. Rengiant tekstyną analizei buvo ištrintos visos internetinių svetainių nuorodos, pateiktos laiškuose, kad jose esantys skyrybos ženklai netaptų analizės objektu. Tiriant skyrybos ženklų vartojimą atsiribota nuo tų ženklų, iš kurių buvo sudaryti jausmaženkliai – pastarieji skyrybos ženklais nebuvo laikomi.

Kiekybinis skyrybos ženklų tyrimas atliktas skaičiuojant jų vartojimo dažnumą. Kadangi leksikos tyrimams skirtos kompiuterinės programos, pavyzdžiui, *WordSmith Tools*, neskaičiuoja skyrybos ženklų, be to, pastaruosius reikėjo atskirti nuo jausmaženklių ir vėliau suskirstyti pagal vartojimo pobūdį, darbas atliktas pasitelkus *Microsoft Word*'o funkciją „Rasti“. Taip buvo nustatyta, kiek ir kokių skyrybos ženklų tekстыne pavartota iš viso, ir kiek jų parašė kiekvienas iš šešių autorių. Taip pat suskaičiuota, kiek iš viso skyrybos ženklų pavartojo kiekvienas autorius. Siekiant palyginti skirtingų autorių skyrybos ženklų vartosenos dažnumą atlikta ir kokybinė analizė – aiškintasi, kokiose situacijose buvo vartojami konkretūs ženklai.

5. Skyrybos ženklai elektroniniuose laiškuose

Atliekant tyrimą keltas klausimas, kokie skyrybos ženklai ir jų variantai vartojami elektroniniuose laiškuose, o po to lygintas jų pavartojimo dažnis šešių autorių tekstuose. Buvo tirti įprasti rašytinės kalbos skyrybos ženklai: taškas, kablelis, brūkšnys, klaustukas, šauktukas, daugtaškis, kabliataškis, dvitaškis, kabutės, skliausteliai ir ženklų kombinacijos (pavyzdžiui, du klaustukai). Taip pat tirtas pasivirojo brūkšnio vartojimas, nors lietuvių kalbininkų darbuose jis skyrybos ženklu paprastai nelaikomas, tačiau elektroniniuose laiškuose vartojamas, ir kartais atlieka tokias pat funkcijas, kaip ir kiti skyrybos ženklai.

Bendra skyrybos ženklų, pavartotų kiekvieno iš šešių autorių elektroniniuose laiškuose, statistika pateikta 1 lentelėje. Pastebėtina, kad iš šešių idiolekto tyrimams pasirinktų autorių nėra nė vieno asmens, kuris elektroniniuose laiškuose nevartotų skyrybos ženklų. Be to, bendras visų skyrybos ženklų skaičius šių autorių elektroniniuose laiškuose yra gana panašus. Rūtos (2169 ženklai), Tado (2187), Jono (2120) ir Ingos (2177) laiškuose pavartotų skyrybos ženklų skaičius skiriasi tik dešimtimis ženklų. Keliais šimtais daugiau skyrybos ženklų rasta Romo ir Lino laiškuose: atitinkamai 2385 ir 2510. Matyti, kad skyrybos ženklai visų autorių suvokiami kaip reikalingi ir bendras jų vartojimo poreikis yra panašus, tačiau skiriasi pasirenkami ženklų variantai.

Atskirų skyrybos ženklų vartojimo dažnis kiekvieno autoriaus laiškuose pateiktas 2-oje lentelėje. Skyrybos ženklų variantai, pavyzdžiui, dviejų, trijų ar keturių taškų daugtaškis, skaičiuoti atskirai, nes kiekvieno varianto vartoseną yra skirtinga ir jų pasirinkimas gali būti siejamas su individualiu stiliumi. Taip pat atskirai pateikiamos skyrybos ženklų kombinacijos – kiekviena kombinacija skaičiuota kaip atskiras skyrybos vienetas, į kombinacijas įeinantys skyrybos ženklai nebuvo įtraukti skaičiuojant kitų ženklų dažnius (pavyzdžiui, trys šauktukai, esantys vienoje kombinacijoje (!!!), nebuvo įtraukti skaičiuojant vieno šauktuko (!) dažnį). Poriniai skyrybos ženklai skaičiuoti kaip vienas skyrybos vienetas, t. y. atidaromųjų ir uždaramųjų skliaustelių pavartojimas skaičiuotas kaip vienas atvejis. Pasitaikė ir tokių atvejų, kai buvo padėtas tik uždaramasis arba atidaromasis skliaustelis, o antrasis praleistas – tokie atvejai taip pat skaičiuoti kaip vienas skliaustelių pavartojimas, ir yra plačiau aptariami 5.6. skyriuje.

2-oje lentelėje pateikiamas ir skyrybos ženklų, kurių dažnumas šešių autorių laiškuose ne itin varijuoja, vartosenos vidurkis, nuo kurio labiausiai nutolęs skyrybos ženklo vartojimas vieno autoriaus tekstuose gali būti individualaus stiliaus požymis. Šis skaičius nurodomas po pasivirojo brūkšnio šalia bendro skyrybos ženklo dažnio.

2 lentelė. Skyrybos ženklų vartojimo dažniai

Skyrybos ženklai ir jų kombinacijos	Rūta	Tadas	Romas	Linas	Jonas	Inga	Iš viso / vidurkis
,	1020	762	850	1184	578	833	5227 / 871
.	723	1145	628	983	924	617	5020 / 837
?	186	108	157	182	103	141	877 / 146
???	–	–	–	–	10	–	10
(?)	–	–	1	–	–	1	2
?!?!	–	–	–	1	–	–	1
?.....	–	1	–	–	–	–	1
–	60	23	297	53	168	256	857
...	63	26	10	4	160	107	370
..	–	7	88	8	3	1	107

....	–	3	–	–	2	2	7
.....	–	1	–	–	–	–	1
( )	43	28	104	42	47	92	356 / 59
[ ]	–	–	–	1	–	4	5
< >	–	1	–	–	–	–	1
:	23	30	115	11	88	35	302
!	27	4	42	20	15	48	156 / 26
!!	15	–	–	1	–	–	16
!!!	3	–	2	–	1	3	9
!!!!	–	–	1	–	–	1	2
" „	5	21	64	6	9	6	111
‘ ’	–	–	–	–	–	13	13
{ }	–	2	–	–	–	–	2
/	1	5	15	7	6	8	42
;	–	4	2	2	5	2	15

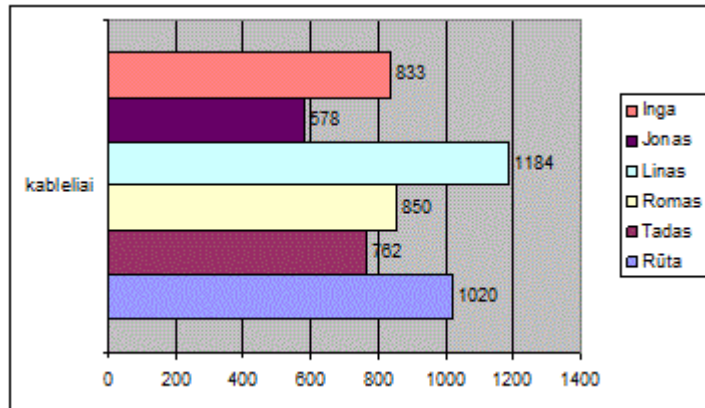
Kaip matyti iš 2-os lentelės, dažniausiai elektroniniuose laiškuose vartojamas skyrybos ženklas yra kablelis – visuose tirtuose laiškuose jis pavartotas 5227 kartus. Antras pagal vartojimo dažnumą yra taškas (5020), toliau eina klaustukas (877), brūkšnelis (857), daugtaškis (įprastas variantas – 370), skliausteliai (356), dvitaškis (302), šauktukas (156), kabutės (111). Rečiausiai iš įprastų skyrybos ženklų vartotas kabliataškis (15). Skyrybos ženklų kombinacijos rašomos rečiau, nei įprasti skyrybos ženklai: trys klaustukai (???) rasti tik vieno autoriaus laiškuose (10 kartų), klaustukų ir šauktukų kombinacija (?!?) bei klaustuko ir daugtaškio kombinacija (?.....) pavartota tik po vieną kartą (dviejų klaustukų kombinacijos (??) visai nerasta), du šauktukai (!!) pavartoti 16 kartų, trys (!!!) – 9 kartus, keturi (!!!!) – 2 kartus.

Apžvelgus skyrybos ženklų vartojimo statistiką matyti, kad dažniausiai vartojami įprasti rašytinės kalbos skyrybos ženklai, tačiau elektroniniuose tekstuose kai kurie skyrybos ženklai turi daugiau užrašymo variantų, nei įprastuose rašytiniuose tekstuose. Nors bendras kiekvieno autoriaus laiškuose pavartotų skyrybos ženklų skaičius yra gana panašus, tačiau atskirų ženklų vartojimas statistiškai reikšmingai varijuoja. Toliau straipsnyje kiekvienas skyrybos ženklas aptariamas atskirai.

5.1. Kablelis

Kablelis yra pauzės ženklas, dedamas įvairioms sakinio atkarpoms bei žodžiams skirti. Žymėdamas pauzes kablelis padeda suprasti tekstą, tačiau elektroninių laiškų autoriai jį pasitelkia nevienodai dažnai. Kablelių vartojimo dažnių palyginimas pateiktas 1-ame paveiksle.

1 paveikslas. Kablelių vartojimo dažnių palyginimas

Matyti, kad dažniausiai kablelių vartojantys Rūta (1020) ir Linas (1184) jį rašė dvigubai dažniau nei Jonas (578), padėjęs mažiausiai kablelių. Tokie skirtingi kablelių vartojimo dažniai leidžia manyti, kad nuo vidurkio nutolusi šio ženklo vartoseną gali būti siejama su idiolektu. Mažiau kablelių padeda tie autoriai, kurie rašo tekstą trumpais vientisiniais sakiniais arba dalija pasakymą į taškais skiriamas frazes (parceliacijos atvejai), pavyzdžiui:

(1) *O si ketvirtadieni vis tiek galim pasportuot. Ne sporto salej , o salia jos. Si ketvirtadieni (rugsejo 24d) VU organizuoja sporto svente. Svente vyks stadione, Sauletekyje.* (Jonas)

(2) *nebuvo vakar orientaciniame. buvau į darbą sportbačius pasiėmęs. optimistas. bet nesugebėjau anksčiau aštuntos valandos pro darbo duris išeiti.* (Tadas)

1-ame ir 2-ame pavyzdžiuose pateikti pasakymai galėtų būti užrašyti ir sudėtiniais sakiniais, pavartojus daugiau kablelių ir mažiau taškų, tačiau autoriai pasirinko dėstyti mintis trumpais sakiniais. Kiti autoriai labiau linkę reikšti mintį iš kelių dėmenų susidedančiais sakiniais, skiriamais kableliais, pavyzdžiui:

(3) *siuvineju karoliukus, labai ilgas ir kruopstus uzsiemimas, bet visai nieko, gerai atpalaiduoja, ypac kai darbo neturi...* (Rūta)

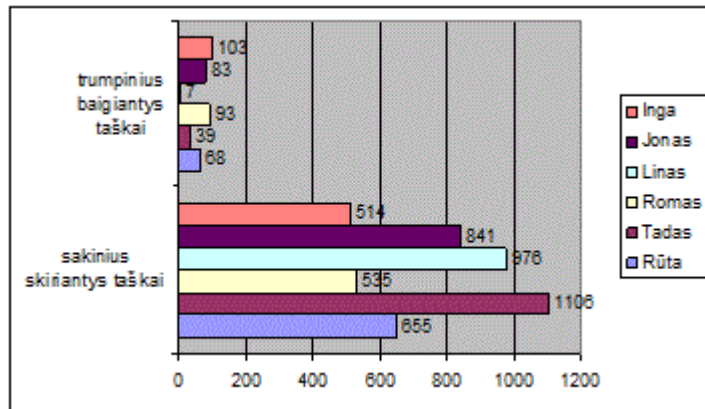
Visuose laiškuose esama ir trumpų, ir ilgų sakinių, tačiau vieni autoriai labiau linkę rašyti tekstą trumpesniais, kiti – išplėtotais sakiniais. Padėtų kablelių skaičius priklauso ir nuo to, ar autorius laikosi skyrybos taisyklių. Analizuojant tekstyną nustatyta, kad elektroniniuose laiškuose nuo skyrybos taisyklių dažniausiai nukrypstama rašant sudėtinius sakinius bei pertarus, visai jų neskiriant arba skiriant tik iš vienos pusės. Tokių skyrybos klaidų esama visų šešių autorių laiškuose, tad identifikacinės vertės gali turėti tik dažnai vieno autoriaus tekstuose pasikartojančios skyrybos klaidos.

Iš pateiktos kablelio vartojimo elektroniniuose laiškuose analizės daroma išvada, kad kablelių skaičių vieno autoriaus laiškuose labiausiai lemia pasirenkamos sintaksinės konstrukcijos. Jei jų pasirinkimas vieno autoriaus tekstuose nesikeičia, tai gali padėti jį atskirti nuo kitų autorių.

5.2. Taškas

Taškas yra sakinių ir pasakymų baigtumo rodiklis, tačiau taip pat jis dedamas po trumpinių, todėl nutarta atskirai analizuoti sakinius skiriančių taškų ir trumpinius baigiančių taškų vartojimą. Gauti duomenys pateikti 2-ame paveiksle.

2 paveikslas. Taškų vartojimo dažnių palyginimas

Iš 2-o paveikslo matyti, kad po trumpinių vartojama gerokai mažiau taškų nei jų rašoma sakiniams skirti, tačiau ir vienu, ir kitų taškų vartojimo dažniai skirtingų autorių tekstuose varijuoją.

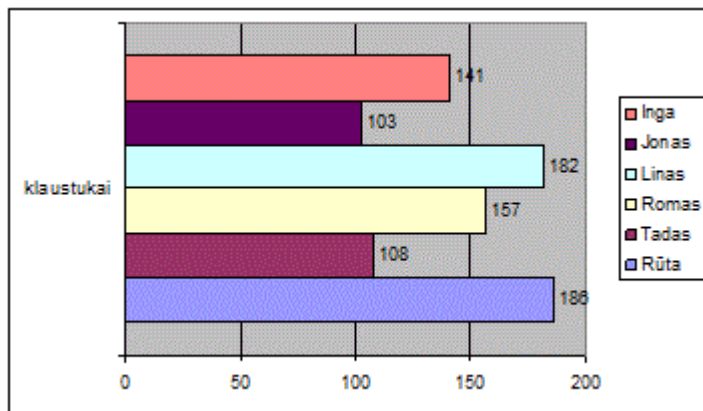
Iš pradžių aptariamas sakinius skiriančių taškų vartojimas. Pastebėta, kad daugiausia tokių taškų padėta Tado laiškuose – 1106: šis skaičius yra dvigubai didesnis nei mažiausiai taškų padėjusių Romo (535) ir Ingos (514) tekstuose. Būtų galima manyti, kad daugiau taškų dedantys autoriai dažniau rašo trumpus sakinius, o mažiau jų vartojantys yra linkę kalbėti ilgesniais sakiniiais. Tačiau tiriant elektroninius laiškus pastebėta, kad neutralus sakinių skyrimo ženklas taškas dažnai nededamas ten, kur sakinio pabaigoje rašomas jausmaženklis, pavyzdžiui, :) , todėl iš taškų skaičiaus elektroniniuose laiškuose negalima spręsti apie sakinių skaičių. Taško dažnumas yra susijęs ir su kitų sakinio pabaigos ženklų vartojimu. Lyginant taško ir kitų sakinio pabaigos skyrybos ženklų skaičių matyti, kad rečiau tašką dedantys Romas ir Inga vartoja palyginti daug kitokių sakinio pabaigos ženklų. Tad retesnis taško vartojimas gali būti didesnės skyrybos ženklų įvairovės laiškuose požymis.

Trumpinių pabaigoje dedamų taškų skaičius skiriasi labiau nei sakinio pabaigos taškų skaičius: varijuojama nuo 7 Lino laiškuose iki 103 Ingos laiškuose. Trumpinius skiriančių taškų skaičius neatskleidžia viso trumpinių vartojimo masto, nes kai kurie autoriai nėra linkę visų ar kai kurių trumpinių baigti tašku, tačiau šis skaičius parodo, kaip dažnai vartojami tašku baigiami trumpiniai. Pavyzdžiui, santrumpa *puz* keturių autorių vartota retai: Jono – 2, Lino – 5 ir Rūtos – 1 kartą, be to, šių autorių laiškuose ji rašyta be taško. Ingos laiškuose ši santrumpa vartota dažniau (15 kartų) ir baigta tašku. Taigi, vieni autoriai vartoja daug daugiau trumpinių, dažniau juos baigia tašku nei kiti ir tai gali būti reikšmingas idiolekto požymis.

5.3. Klaustukas ir klaustukų kombinacijos

Asmeniniai elektroniniai laišakai rašomi norint bendrauti, tad jų tekstuose dažni klausimai, o klaustukas yra trečias iš dažniausiai vartojamų skyrybos ženklų. Klaustukų vartojimo dažnių palyginimas pateiktas 3-iame paveiksle.

3 paveikslas. *Klaustukų vartojimo dažnių palyginimas*

Skirtingų autorių elektroniniuose laiškuose vartojamų klaustukų skaičius varijuoja mažiau nei taškų ar kablelių skaičius. Mažiausiai klaustukų padėjo Jonas (103) ir Tadas (108). Daugiausia klaustukų parašyta Rūtos (186) ir Lino (182) laiškuose – matyt, šiems autoriams labiausiai rūpėjo kurti artimą dialogui bendravimą. Klaustukais elektroniniuose laiškuose baigiami ne tik klausimai, bet ir abejones, svarstymus perteikiantys sakiniai. Be to, kai užrašomas minčių srautas, tekstas konstruojamas ne sakiniais, o frazėmis, kurios skiriamos abejonę ar klausimą žyminčiais klaustukais, kaip matyti 4-ame ir 5-ame pavyzdžiuose:

(4) *nežinau ar mes betinkam prie jaunimo? ;), vis galvoju apie nedidelį šventimą "Algio" trobelėj Dzūkijoj* (Romas)

(5) *Justukas ir Kriugeris?/Ecka? pasirupins ralio punktu sudejimu* (Jonas)

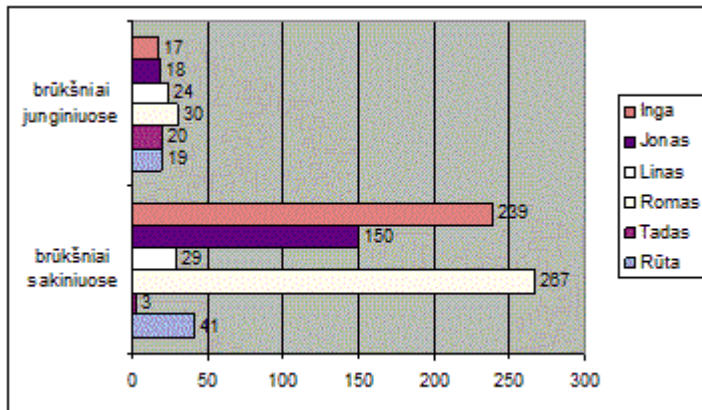
4-ame pavyzdyje klaustukas rodo autoriaus abejonę, o 5-ame pavyzdyje į konstatuojamojo sakinio vidurį įterpti klaustukai ragina adresantus reaguoti į užklausą. Šio straipsnio autorė manytų, kad tokie skyrybos atvejai galėtų būti svarbūs nustatant teksto autorystę, kitaip tariant, su idiolektu galėtų būti siejamas klaustukų vartojimas bendrinei rašytinei kalbai netipiškose situacijoje.

Be įprastų klaustukų, tiriamuosiuose laiškuose rasta ir klaustukų kombinacijų, tačiau jos vartotos tik po kelis kartus. Tik viena iš jų pasitaikė kiek dažniau – Jono laiškuose 10 kartų parašyta trijų klaustukų (???) kombinacija. Kitų autorių ši kombinacija visai nevartota, tad ji gali būti laikoma Jono rašytinio idiolekto požymiu. Klaustukas skliausteliuose (?) po vieną kartą buvo parašytas dviejų autorių. Lino vieną kartą parašyta klaustukų ir šauktukų (!?!?) kombinacija, o Tado vieną kartą pavartota klaustuko ir daugtaškio (?...) kombinacija. Taigi galima daryti išvadą, kad bendrinei rašytinei kalbai neįprasti skyrybos ženklai elektroniniuose laiškuose taip pat vartojami retai. Todėl jei vieno autoriaus tekstuose jų būtų pavartota daug, tai jie galėtų būti laikomi ryškiu skiriamuoju idiolekto bruožu.

5.4. Brūkšnys

Bendrinėje rašytinėje kalboje sakinių dėmenims skirti vartojamas brūkšnys, o tarp žodžių, skaitmenų ir pan. dedamas brūkšnelis. *Microsoft Word* programa sukurta taip, kad brūkšnelis automatiškai keičiamas brūkšniu. Elektroninio pašto programose tokios funkcijos paprastai nėra, todėl daugelyje elektroninių laiškų rašomas tik brūkšnelis. Dėl šios priežasties straipsnyje brūkšnys ir brūkšnelis laikomi vienu skyrybos ženklu. Atskirai analizuojamos dvi jų vartojimo situacijos: sakiniams ir skaitmenų bei žodžių junginių dėmenims skirti. Tyrimo rezultatai pateikti 4 paveiksle.

4 paveikslas. Brūkšnių vartojimo dažnių palyginimas

Iš 4-to paveikslo matyti, kad brūkšnių vartojimas skaitmenų samplaikose ir žodžių junginiuose skiriasi nedaug – nuo 30 Romo laiškuose iki 17 Ingos laiškuose, tad abejotina, ar šio ženklo vartojimas gali būti siejamas su idiolektu. Sakinių skyrybai vartojamų brūkšnių skaičius įvairuoja nuo vienetų iki šimtų – taigi šis ženklas jau gali būti reikšmingas idiolektui nustatyti. Mažiausiai brūkšnių rašančių Tado (3) ir Lino (29) tekstuose sakiniai dažnai skiriami taškais ir tais atvejais, kai galėtų būti rašomas brūkšnys, pavyzdžiui:

(6) *va, cia kazkas muset smagaus, bet ner laiko gilintis daba. naktiniai zaidimai po Vilniu ir Lietuva. lakstyt, misijas vykdyt i da ka nors daryt.* (Linas)

(7) *Čepui pagarba. šešis metus iš eilės bandė ir pagaliau pavyko. pirmas finišavo ir nors vieno punkto nerado, gavo aukso medalį.* (Tadas)

6-ame ir 7-ame pavyzdžiuose aiškinamąją reikšmę turintys sakinio dėmenys galėtų būti atskirti brūkšniais, tačiau autoriai pasirinko skyrybą taškais. Daugiausiai brūkšnių padėjusių Romo (267) ir Ingos (239) laiškuose šis skyrybos ženklas yra trečias pagal dažnį po taško ir kablelio. Minėti autoriai brūkšnį vartoja ne tik skyrybos taisyklėse numatytoje situacijoje, bet ir vietoje kitų skyrybos ženklų, pavyzdžiui:

(8) *peržiūrėkit prašau asmeninio inventoriaus sąrašą – jei kas ko neturit, praneškit – bandysim bendrom jėgom ieškoti. Ką galima pasiskolinti iš klubo – ryt skolinamės.* (Romas)

(9) *Labai aciu uz pasiulyma – jei ne sie metai – butinai vaziuociau...* (Inga)

8-ame ir 9-ame pavyzdžiuose sudėtinių sakinių dėmenys skiriami brūkšniais, taip pabrėžiant ir didesnėmis pauzėmis skaidant mintį, nors skyrybos taisyklėse tokiais atvejais siūloma dėti kablelį. Be to, Ingos laiškuose brūkšnys rašomas po sakinius pradedančių pertarų (*va, žiū*) arba įterpinių (*tiesa*):

(10) *Tiesa – ka tik perskaiciau tavo straipsni ir labai jis man patiko!* (Inga)

(11) *va – ka tik nusipirkau zurnaliuka :)* (Inga)

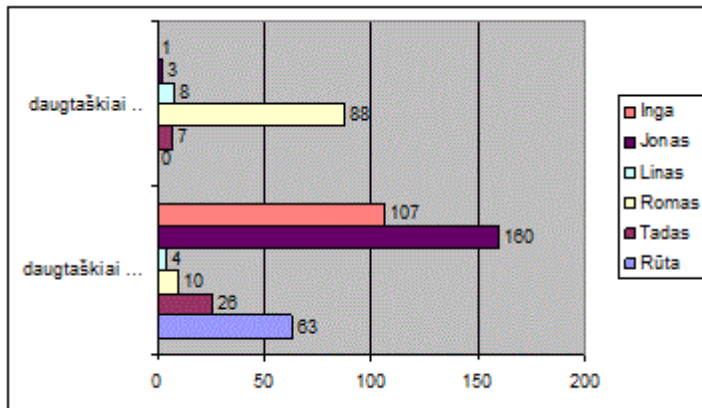
Kiti autoriai pertarų sakinio pradžioje nerašo arba neskiria jų brūkšniais, tad galima spėti, kad tokia skyryba yra Ingos idiolekto požymis. Taigi šio darbo autorė daro išvadą, kad rašančiojo pasirinkimas, dėti brūkšnį ar ne, kuria individualų jo tekstų stilių ir gali būti laikomas idiolekto požymiu.

5.5. Daugtaškis

Daugtaškis žymi šnekos nenuoseklumą, įvairias žmogaus psichines ir jausmines būsenas bei apmąstymus. Šis ženklas yra itin dažnas kai kurių autorių elektroniniuose laiškuose. Be to,

pastebėta, kad vartojami keli daugtaškio variantai: be įprasto trijų taškų daugtaškio rašomas sutrumpintas dviejų taškų daugtaškis arba pailgintas keturių ar penkių taškų daugtaškis. Trijų taškų daugtaškis bent po kelis kartus buvo pavartotas visų autorių, dviejų taškų ženklas – penkių autorių, keturių taškų daugtaškis – trijų autorių po tris arba du kartus, penkių taškų daugtaškis – vieno autoriaus vieną kartą. Trijų ir dviejų taškų daugtaškių vartojimo dažnių palyginimas pateiktas 5-ame paveiksle.

5 paveikslas. *Daugtaškių vartojimo dažnių palyginimas*

Iš 5-to paveikslo matyti, kad ir dviejų, ir trijų taškų daugtaškių vartoseną šešių autorių laiškuose labai nevienoda. Mažiausiai daugtaškių parašė Linas (4 trijų taškų ir 8 dviejų taškų): nors jo laiškuose esama nenuoseklaus minčių srauto ir emocinių pauzių, tačiau ir po jausmines būsenas nusakančių bei minties nepabaigiančių frazių dažnai dedami taškai, o ne daugtaškiai, pavyzdžiai:

(12) *as buvau didelaim strioke, nes kompa sunkiai ardziau, o kai isardziau, supratau, kad neimanoma sudet. nu kad veiktų imanoma, bet be klaviatūros. bet statistika, juvelyrika ir asaros padejo man ji sudeti vel! tik du varzteliai liko, tai bisk neramu. o norejau kieta diska sena prijungti, fukso patartas, kas pasirodo texniskai neimanoma. ir viskas buvo veltui:* (Linas)

Daugiausia daugtaškių parašė Jonas (160 trijų taškų, 3 dviejų taškų ir 2 pailgintus) ir Inga (107 trijų taškų, 1 dviejų taškų ir 2 pailgintus). Jonas daugtaškiais baigia ir, atrodytų, konstatuojamuosius sakinius, pavyzdžiui:

(13) *O sito redaktoriaus Katkeviciaus bloga – pabambėjimus verandoje skaitei? Man apsaurode jis ten visai vertingu patarimu siulo... Jis ten tipo moko visus norincius i jo zurnala rasyt... Tik dabar jau labai daug prirasyta – daug skaityt as pirmuosius kokius 10 tekstu perskaiciau kazkada ir uzteko... Tiksliau kantrybes neuzteko...* (Jonas)

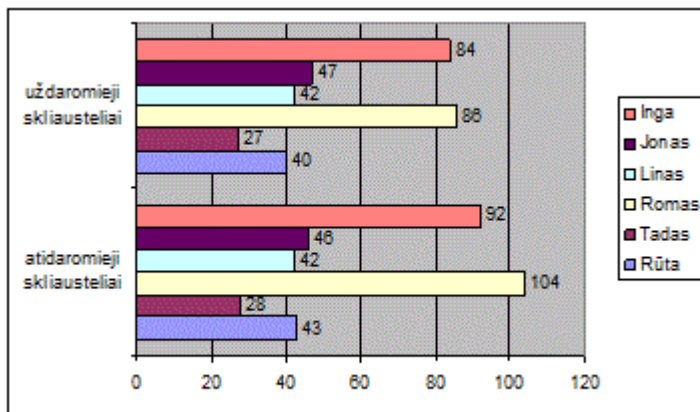
13-ame pavyzdyje iš penkių sakinių keturi baigiami daugtaškiais, nors juose informacija yra dėstoma gana nuosekliai, nėra jokių nutylėjimų. Tad situacija, kurioje padedamas daugtaškis, irgi byloja apie autoriaus kalbinės raiškos polinkius. Taip pat gali būti svarbu, kuris daugtaškio variantas vartojamas dažniau. Sutrumpintų daugtaškių vartojimu išsiskyrė Romo laišakai: daugiausia jis vartojo dviejų taškų daugtaškių (88), trijų taškų – gerokai mažiau (10), pailgintų daugtaškių jo laiškuose nerasta.

Tyrimo medžiaga patvirtina Abaravičiaus išsakytą mintį, kad „daugtaškis nepaklūsta griežtesnėms taisyklėms. Jo vartosenos savitumas labai priklauso nuo žmogaus komunikacinių, meninių ir stiliaus kūrimo intencijų, nuostatų“ (2002: 147). Daugtaškio dėjimas susijęs ir su autoriaus apsisprendimu, pomėgiu vartoti šį ženklą arba ne. Rašytinį idiolektą gali žymėti ne tik daugtaškio pasirinkimas sakiniams ar frazėms skirti, bet ir dažniau pasirenkama daugtaškio forma: įprasta, sutrumpinta ar pailginta.

5.6. Skliausteliai

Skliausteliai yra įvairių teksto atkarpų, mažiau susijusių su pagrindine mintimi, skyrimo ženklas. Abaravičius skliaustelių vartojimą sieja su nelineišku mąstymu ir atitinkamu minties reiškimo būdu, noru nedelsiant nutraukti tai, kas dėstoma kaip pagrindinė mintis, ir imti komentuoti, vertinti šalutinius, papildomus dalykus (2002: 223). Elektroniniuose laiškuose mintys dažnai dėstomos nelineiška. Atliekant tyrimą pastebėta, kad teksto intarpus skliausteliuose rašė visi šeši autoriai. Daugelio autorių nevienodai dažnai vartojami atidaromieji ir uždaromieji skliausteliai – jų vartojimo dažniai pateikti 6-ame paveiksle.

6 paveikslas. Skliaustelių vartojimo dažnių palyginimas

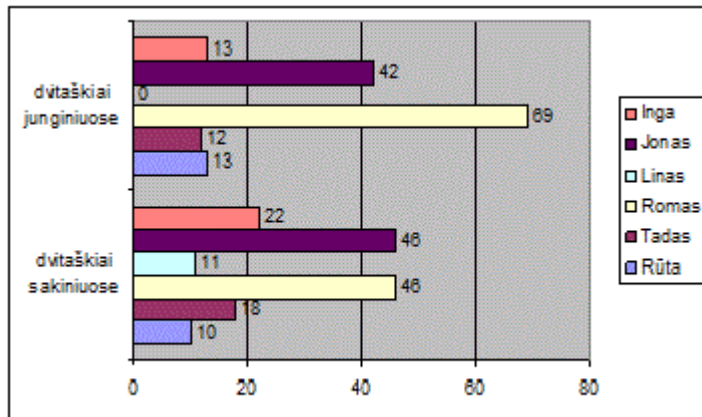

Iš 6-to paveikslo matyti, kad keturių autorių atidaromasis skliaustelis buvo pavartotas kiek dažniau nei uždaromasis. Galima spėti, kad tai lemia rašančiojo išsiblaškyimas (pamirštama, kad mintis pradėta skliausteliuose), arba jausmaženklis :) vartojimas – po jo kartais neberašomas uždaromasis skliaustelis. Tyrimas atskleidė, kad daugiausia skliaustelių rašyta Romo (104 atidaromieji ir 86 uždaromieji) ir Ingos (atitinkamai 92 ir 84) laiškuose, mažiausia – Tado laiškuose (28 atidaromieji ir 27 uždaromieji), tad skliaustelių vartojimo dažnumas atskirų autorių laiškuose akivaizdžiai skiriasi.

Elektroniniuose laiškuose rasti keli neįprastų skliaustelių pavartojimo atvejai: Tado laiškuose vieną kartą parašyti kampiniai skliausteliai < >, Ingos laiškuose keturis kartus – laužtiniai skliausteliai [ ], pastarieji taip pat pavartoti Lino, bet tik vieną kartą. Matyti, kad neįprasti skliaustelių variantai elektroniniuose laiškuose rašomi itin retai ir beveik nesikartoja vieno autoriaus tekstuose, o nesikartojantis požymis nėra reikšmingas autoriaus identifikacijai. Tačiau jei kurio nors autoriaus tekstuose neįprastas skliaustelių variantas būtų vartojamas dažnai, jis galėtų būti svarbus identifikacinis požymis.

5.7. Dvitaškis

Dvitaškis paprastai dedamas aiškinamiesiems sakinio dėmenų santykiams pabrėžti. Elektroninių laiškų sakinių skyryboje dvitaškis dedamas prieš įterpiančią papildomą dalykinę informaciją: nuorodas į internetinius puslapius, telefonų numerius, elektroninio pašto ar gyvenamosios vietos adresus ir kt. Šiuo tikslu dvitaškis vartojamas visų autorių laiškuose. Jis taip pat dedamas tarp skaitmenų, todėl atliekant tyrimą buvo atskirai suskaičiuota, kiek dvitaškių pavartota sakinio dalims, o kiek – skaitmenims skirti. Gauti duomenys pateikti 7-ame paveiksle.

7 paveikslas. *Dvitaškių vartojimo dažnių palyginimas*

Iš 7-to paveikslo matyti, kad tie patys autoriai, kurie dvitaškius dažniau vartoja sakinio dalims skirti, dažniau juos deda ir skaitmenų samplaikose. Daugiausia dvitaškių rasta Romo laiškuose (69 junginiuose ir 46 sakiniuose), palyginti daug jų vartojama Jono (atitinkamai 42 ir 46). Lino laiškuose visai dvitaškių nerasta skaitmenų samplaikose, palyginti retai šis autorius dvitaškį rašė ir tarp sakinio dalių (11).

Sakiniuose, be minėtų informacinių nuorodų, dvitaškis vartojamas tada, kai išvardijama, aiškinama ar mintis sutraukiama praleidžiant jungtukus, pavyzdžiui:

(14) *vakar klube berods taip sutarėm:*

Laimis: "slibinas" ir remontas

Sapnas: maršrutas ir navigacija

Linutė ir Viktorija: maistas (Romas)

(15) *Tai pasizymekit kalendoriuje raudonai: Groudžio 2d – trečiadieni iskart po treniruotes nuo 19:30 pirtis. (Jonas)*

Iš 14-to ir 15-to pavyzdžių matyti, kad dvitaškio rašymas elektroniniuose laiškuose susijęs su kalbos ekonomijos reiškiniu. Sakinių glaudinimas suteikia tekstams kanceliarinio stiliaus bruožų ir yra būdingesnis dalykinėmis temomis rašytiems laiškam (pavyzdžiui, apie organizuojamus renginius). Romo ir Jono tekstynuose daugiausia dalykinėmis temomis rašytų laiškų, tad juose dvitaškis dažniausiai ir vartojamas (po 46). Atrodo, kad su individualiais šešių tiriamų autorių skyrybos įpročiais dvitaškis nesusijęs, nes visų autorių vartojamas panašiose situacijose ir palyginti retai. Dažnesnis dvitaškio vartojimas dviejų autorių laiškuose priklauso nuo jų tematikos.

Skaitmenų samplaikose dvitaškis paprastai skiria valandas ir minutes. Šiuo atveju taip pat pastebėta, kad skirtumus tarp autorių labiau lemia ne individualūs polinkiai, o tekstų pobūdis: didesnis dvitaškių skaičius Romo ir Jono laiškuose, manytina, lemiamas jų laiškų tematikos (skelbimai apie įvairius renginius, kai reikia užrašyti laiką). Kiti autoriai, išskyrus Liną, užrašydami laiką valandas ir minutes taip pat dažniausiai skyrė dvitaškium. Tad tiriamuose laiškuose nepastebėta, kad dvitaškis žymėtų idiolektą, o dažnesnis jo vartojimas susijęs su dalykinės informacijos pateikimu.

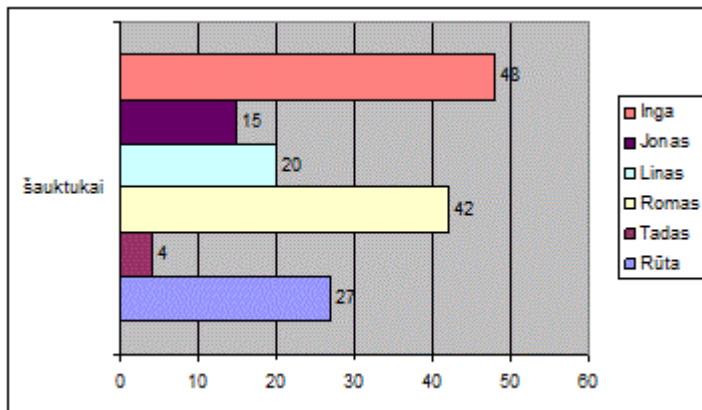
5.8. Šauktukas ir šauktukų kombinacijos

Šauktukas yra emocijas perteikiantis ženklas, rodantis skatinimą, raginimą, nuostabą ir kitas adresanto intencijas bei emocijas. Kenijos elektroninio diskurso tyrime nustatyta, kad elektroniniuose laiškuose šauktukas yra trečias pagal vartojimo dažnumą skyrybos ženklas (Barasa 2010: 192). Tačiau atlikus šiame straipsnyje aprašomą tyrimą pastebėta, kad šauktukas vartojamas gana retai. Vienas iš autorių (Tadas) visuose laiškuose buvo padėjęs tik 4 šauktukus, jais baigdamas

sveikinimus ir linkėjimus, o šaukiamųjų sakinių jo tekstuose iš viso nerasta. Kiti autoriai šauktukus taip pat dažnai vartoja sveikinimuose ir linkėjimuose, tačiau jų tekstuose pasitaiko ir šaukiamųjų sakinių. Išanalizavus medžiagą pastebėta, kad elektroniniuose laiškuose vartojami ir atskiri šauktukai (!), ir jų kombinacijos. Pavienių šauktukų vartojama daugiausia – iš viso 156. Dviejų šauktukų kombinacijų (!!)

visų autorių tekstuose rasta 16, o trijų (!!!) – 9. Pavienių šauktukų vartojimo dažnių palyginimas atskirų autorių laiškuose pateiktas 8-ame paveiksle.

8 paveikslas. Šauktukų vartojimo dažnių palyginimas

Kaip matyti iš 8-to paveikslo, skirtingų autorių laiškuose pavienių šauktukų dažnis varijuoja nuo kelių iki keliasdešimties pavartojimų. Dažniau jie rašomi Romo (42) ir Ingos (48) laiškuose. Šie autoriai taip pat pavartojo po kelias trijų šauktukų samplaikas (!!!) ir po vieną keturių šauktukų (!!!!) samplaiką. Dviejų šauktukų samplaika pasirodė esanti būdinga tik vienam iš autorių – Rūtai. Ji šį ženklą pavartojo 15 kartų. Kiti autoriai dviejų šauktukų greta nerašė, išskyrus Liną, kuris jį pavartojo vieną kartą. Ilgesnių nei keturių šauktukų samplaikų tiriamuose laiškuose nerasta. Atlikta analizė rodo, kad šauktuko nerašymas arba, priešingai, dažnas šauktuko vartojimas sakinio pabaigoje gali būti laikomas rašytinio idiolekto ypatybe.

5.9. Kabutės

Kabutės paprastai vartojamos iš pagrindinio teksto išskiriamiems kalbos vienetams žymėti. Tyrimo medžiaga atskleidė, kad elektroniniuose laiškuose kabutėmis skiriami užsienio kalbų žodžiai, kuriuos autoriai suvokia kaip svetimus, taip pat įvairūs pavadinimai, perkeltinės reikšmės žodžiai, citatos, šūkiei ir pan., pavyzdžiui:

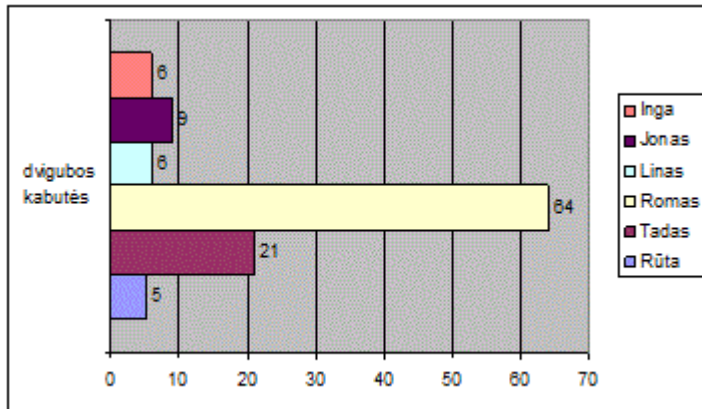
(16) *neblogas kvapas gavosi todėl, kad "tracing" (na tas sutirstėjimas) ivyko belenderi naudojant /.../ (Rūta)*

(17) *Kas gi "gresia" klubui toliau naudojantis senaisiais įstatais – nei daugiau nei mažiau, prarasti dabar gaunamą paramą, tiek iš "procentų", tiek iš kitų šaltinių. (Romas)*

(18) *Tad prašom susiorganizuoti fotosesiją :) Būtų gerai kokių įdomesnių, ne prie stalo, ar minioje ir ne statiškų a la "aš prie vietinės įžymybės" ;-)* (Inga)

Lietuviškos kabutės elektroniniuose laiškuose paprastai nerašomos. Pastebėta, kad apatinės kabutės buvo pavartotos tik po tris kartus Tado ir Ingos laiškuose, kai laiškas ar jo dalis buvo nukopijuota į elektroninį paštą iš *Microsoft Word* programos. Elektroninio pašto programose rašomos tik viršutinės kabutės. Kabučių vartojimo dažnių palyginimas pateiktas 9-ame paveiksle.

9 paveikslas. *Kabučių vartojimo dažnumo palyginimas*

Kabučių vartojimo tyrimas atskleidė didelius skirtumus: keturių autorių tekstuose šis ženklas pavartotas mažiau nei po 10 kartų, o Romo tekstuose kabutės padėtos 64 kartus, tad gausesnis kabučių vartojimas yra Romo rašytinio idiolekto požymis. Kabutėmis jis skiria 27 pavadinimus, 15 citatų, 14 perkeltinės reikšmės žodžių. Didelis kabučių skaičius Romo laiškuose priklauso nuo dažno šių teksto vienetų vartojimo, tačiau kartu ir polinkio juos išskirti – kitų autorių laiškuose tokios teksto atkarpos rašomos ir be kabučių.

Taip pat pastebėta, kad elektroniniuose laiškuose vartojami ir neįprasti kabučių variantai: Viename Tado sakinyje vietoje kabučių parašyti skliausteliai {}. Ingos laiškuose dedamos viengubos kabutės – jomis išskirta 13 teksto atkarpų, pavyzdžiui:

(19) *Skaicius virs stulpelio galima irasyti paspaudus desini peles mygtuka ant grafiko lauko ir pasirinkus is meniu 'Add text', irasai ka nori ir po to ta teksta su pele gali 'nunesti' i reikiama vieta.* (Inga)

Kitų autorių laiškuose viengubų kabučių nerasta, o Ingos laiškuose jos rašytos du kartus dažniau nei įprastos, tad tokių kabučių rašymas, manytina, skiria Ingos laiškus nuo kitų autorių parašytų laiškų. Taigi viengubos kabutės Ingos laiškuose yra pavyzdys, kaip daugelio rašančiųjų retai vartojamas skyrybos ženklas gali įgyti identifikacinės vertės, jei kuris nors autorius jį ima vartoti dažniau.

5.10. Pasvirasis brūkšnys

Pasvirasis brūkšnys paprastai lietuvių kalbos skyrybos ženklu nelaikomas, tačiau jis gana plačiai vartojamas, ir ne tik elektroniniame diskurse. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos internetinėje svetainėje nurodoma, kad pasvirasis brūkšnys vartojamas tam tikrai alternatyvai žymėti (atitinka jungtuką *arba*), tačiau pabrėžiama, kad rišliame tekste alternacijai reikšti pirmiausia vartotinos žodinės raiškos priemonės – jungtukai *ar*, *arba*, o iš skyrybos ženklų – skliausteliai. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad elektroniniuose laiškuose pasvirieji brūkšniai visų autorių vartojami ir rišliame tekste, pavyzdžiui:

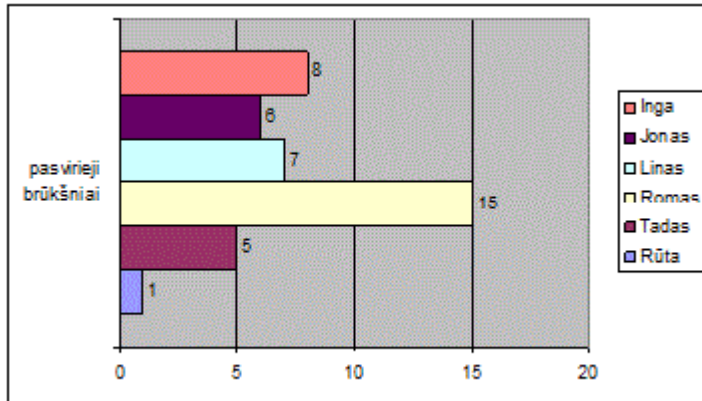
(20) *Po gipso/palstiko/ neaisku ko sluoksniu laidus graziai isvedziot galime* (Jonas)

(21) *Ir žinoma žinoma – stengiamės bei varžomės dėl gyvenimo grožio /minties, žodžio, akies ir saviraiškos laisvės / draugo ar draugės šypsni / įdomesnio kelio / o gal ir prizų.* (Romas)

Kaip matyti iš 20-to ir 21-mo pavyzdžių, pasvirieji brūkšniai vartojami vietoje jungtukų *ir*, *arba*. Galima spėti, kad rašydami tokius brūkšnius autoriai siekia kurti glaustesnę ir (arba) originalesnę tekstą. Pastebėta ir tai, kad, nors bendras pasvirųjų brūkšnių pavartojimo skaičius

nedidelis (42), skirtingi autoriai jį vartoja nevienodai dažnai. Pasvirųjų brūkšnių vartojimo palyginimas pateiktas 10-ame paveiksle.

10 paveikslas. *Pasvirųjų brūkšnių vartojimo dažnių palyginimas*

10 paveikslas atskleidžia, kad keturių autorių (Ingos, Jono, Lino, Tado) laiškuose pasvirųjų brūkšnių skaičius skiriasi tik vienetais, tačiau kiti du autoriai nutolsta nuo pasviruojo brūkšnio vartojimo vidurkio: Rūta šio ženklo beveik nevartoja – jos laiškuose rastas tik vienas pasvirasis brūkšnys, o Romas pasviruosius brūkšnius deda dvigubai dažniau nei kiti autoriai. Kaip matyti iš 21-mo pavyzdžio, Romas pasvirąjį brūkšnį rašo ne tik vietoj jungtukų *ar*, *arba*, bet ir ten, kur galėtų būti vartojamas jungtukas *ir*, kablelis arba brūkšnys. Taigi galima manyti, kad dažnesnis ir įvairesnis pasvirųjų brūkšnių vartojimas yra išskirtinė Romo rašytinio idiolekto ypatybė.

5.11. Kabliataškis

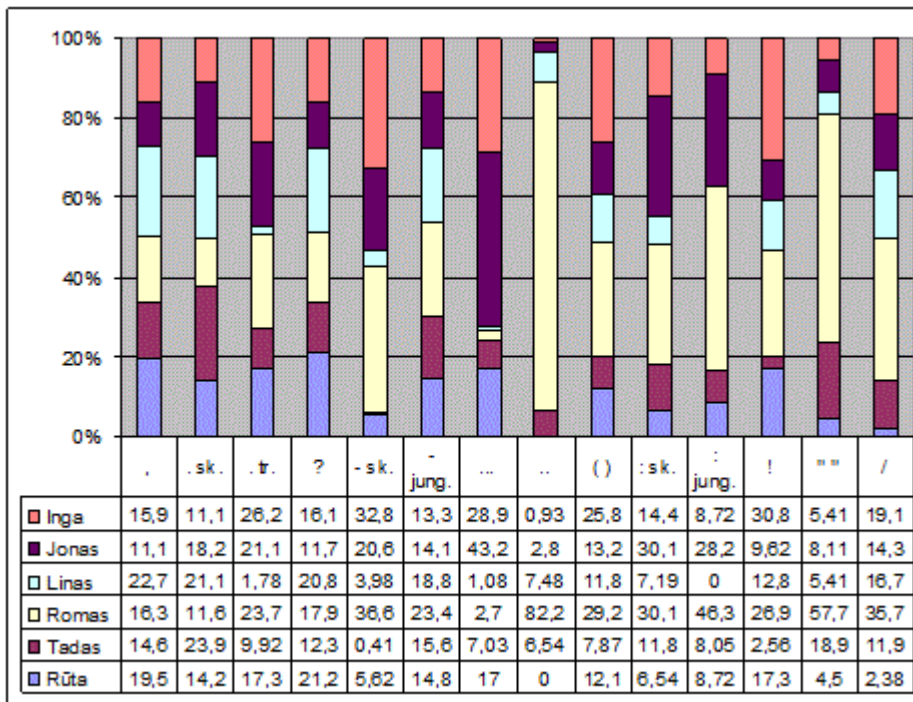
Kabliataškis, pagal paskirtį artimas kableliui ženklas, dedamas, kai teksto atkarpos nėra atskiros, tačiau tarp jų juntamas minties, laiko ar kitoks atstumas. Nagrinėjamuose elektroniniuose laiškuose šis ženklas retas: Rūtos laiškuose visai nevartojamas, o kitų autorių padėtas vos po kelis kartus. Tokie rezultatai leidžia abejoti, ar kabliataškis sietinas su tiriamų laiškų autorių idiolektais. Galima kelti prielaidą, kad jis nėra būdingas elektroniniam diskursui.

6. Skyrybos ženklų vartojimo dažnių palyginimas

Išanalizavus skyrybos ženklų vartojimo dažnius nustatyta, kad skirtingų autorių tekstuose visų skyrybos ženklų vartojimas varijuoja: vienų ženklų daugiau pavartota vieno, kitų – kito autoriaus laiškuose. Bendras skyrybos ženklų pavartojimų skaičius yra labai nevienodas: vieni ženklai skaičiuojami šimtais, kiti tik dešimtimis ar vienetais. Todėl, siekiant palyginti skyrybos ženklų vartoseną ir nustatyti autorių skyrybos polinkius, ženklų pavartojimai kiekvieno autoriaus laiškuose įvertinti procentais nuo bendro skyrybos ženklo pavartojimų skaičiaus visų šešių autorių laiškuose. Procentinė skyrybos ženklo pavartojimo dalis kiekvieno autoriaus laiškuose pateikta 11 paveiksle, o diagramoje parodytas skyrybos ženklų vartosenos pasiskirstymas šešių autorių laiškuose. Jei visi autoriai skyrybos ženklų būtų vartoję po lygiai, jų santykis sudarytų po 16,6 procento. Nukrypimai nuo šio vidurkio rodo individualius autorių polinkius dažniau arba rečiau vartoti tam tikrą skyrybos ženklą.

11 paveikslas. Santykiniai skyrybos ženklų vartojimo dažniai

Santrumpos: *.sk.* – taškas sakiniams skirti; *.tr.* – trumpinius baigiantis taškas; *-sk.* – brūkšnys sakiniuose, *-jung.* – brūkšnys skaitmenų ir kitose samplaikose; *:sk.* – dvitaškis sakiniuose; *:jung.* – dvitaškis junginiuose

Iš 11-to paveikslo matyti, kad kiekvieno autoriaus laiškuose skyrybos ženklų pasiskirstymas yra vis kitoks. Taigi galima teigti, kad skyrybos ženklų vartojimo tendencijos skiria vieną autorių nuo kitų. Toliau trumpai aptariami kiekvieno autoriaus laiškuose atsiskleidę skyrybos polinkiai, atkreipiant dėmesį į tuos ženklus, kurių vartoseną nukrypsta nuo vidurkio bent 10 procentų.

Ingos laišškai išsiskiria dažniau nei kitų autorių vartojamais taškais trumpiniams baigti (10% dažniau už vidurkį), brūkšniais sakiniuose (17% dažniau už vidurkį), trijų taškų daugtaškiais (13% dažniau už vidurkį), skliausteliais (10% dažniau už vidurkį), šauktukais (15% dažniau už vidurkį). Be to, Ingos gerokai rečiau nei kitų autorių vartojami tokie ženklai: dviejų taškų daugtaškis (15% rečiau už vidurkį) ir dvigubos kabutės (11% rečiau už vidurkį). Vietoje dvigubų kabučių Ingos laiškuose vartojamos viengubos kabutės, nepasitaikiusios kitų autorių tekstuose.

Jono laiškuose kelis kartus daugiau nei kitų autorių tekstuose pavartota trijų taškų daugtaškių (27% daugiau už vidurkį), taip pat pasitaikė ir dviejų bei keturių taškų daugtaškių. Be to, Jono 15% dažniau už vidurkį rašyti dvitaškiai sakiniams skirti, 12% dažniau už vidurkį – dvitaškiai skaitmenų ir žodžių samplaikose, bet šių ženklų vartojimas gali būti labiau susijęs su tekstu temomis nei su autoriaus idiolektu. Su idiolektu sietinos Jono vartojamos trijų klaustukų kombinacijos, kurių nepasitaikė kitų autorių tekstuose. Retai Jonas rašė dviejų taškų daugtaškį (13% rečiau už vidurkį) ir kabutes (8% rečiau už vidurkį).

Lino laiškuose pavartota daugiausia skyrybos ženklų, tačiau nė vieno ženklo santykinis dažnis neviršija vidurkio 10 procentų. Didelis bendras skyrybos ženklų skaičius Lino laiškuose susidaro dėl to, kad vartojama itin daug dažniausių skyrybos ženklų: taškų, kablelių, klaustukų, brūkšnių. Dažniau nei kiti autoriai Linas rašė kablelį (skirtumas 6%). Iš Lino daug rečiau nei kitų autorių rašytų ženklų yra taškas trumpiniams baigti (14% rečiau už vidurkį), brūkšnys sakiniams skirti (12% rečiau už vidurkį), trijų taškų daugtaškis (15% rečiau už vidurkį), kabutės (11% rečiau už vidurkį). Lino laiškuose nevartojami dvitaškiai žodžių ir skaitmenų samplaikose.

Romo laiškuose esama palyginti daug kitų autorių tekstuose rečiau vartojamų skyrybos ženklų: dviejų taškų daugtaškių, skliaustelių, dvitaškių, šauktukų, kabučių ir pasvirųjų brūkšnių. Brūkšnius sakiniams skirti Romas vartojo 20% dažniau nei kiti autoriai, dviejų taškų daugtaškius – 66% dažniau, skliaustelius – 13% dažniau, dvitaškius sakiniuose – 14% dažniau, dvitaškius junginiuose – 30% dažniau, šauktukus – 11% dažniau, kabutes – 42% dažniau, pasvirąjį brūkšnį – 20% dažniau už vidurkį. Trijų taškų daugtaškį Romas vartojo 13% rečiau už kitus autorius. Pagal bendrą skyrybos ženklų pavartojimo skaičių iš šešių tiriamų autorių Romas yra antras po Lino, tačiau jo laiškam būdinga skyrybos ženklų įvairovė, nes pagrindinių skyrybos ženklų – kablelio, taško, klaustuko – vartoseną Romo laiškuose yra artima vidurkiui. Daug gausesnė už vidurkį yra šio autoriaus retesnių ženklų vartoseną.

Tado laiškuose, priešingai nei Romo, daugelis skyrybos ženklų vartojami rečiau už vidurkį ir nė vieno ženklo vartoseną 10 procentų neviršija vidurkio. Dažniau nei kiti autoriai Tadas dėjo sakinius skiriančią tašką (skirtumas 8%). Daug rečiau už kitus Tadas rašė brūkšnius sakiniuose (3 vienetai), 10% rečiau už vidurkį jis rašė dviejų taškų daugtaškius, 14% rečiau – šauktukus.

Rūtos laišakai taip pat neišsiskyrė gausiau nei kitų autorių vartojamais skyrybos ženklais: nė vieno ženklo vartoseną 10 procentų neviršija vidurkio. Tačiau dažniau nei kiti autoriai Rūta rašė klaustuką (5% dažniau už vidurkį). Rečiau už kitus ši autorė rašė brūkšnį sakiniuose (10% rečiau už vidurkį), dvitaškius sakiniuose (10% rečiau už vidurkį), kabutes (12% rečiau už vidurkį), pasvirąjį brūkšnį (14% rečiau už vidurkį). Rūtos laiškuose visai nepasitaikė dviejų taškų daugtaškio.

Išanalizavus šešių autorių skyrybos ženklų vartojimo polinkius pastebėta, kad vienu autorių laiškuose idiolekto bruožai vartojant skyrybos ženklus ryškūs, o kitų – ne tokie akivaizdūs. Gali būti, kad pastarųjų autorių individuali raiška geriau atsiskleidžia kituose kalbos lygmenyse.

7. Išvados

Atliktas skyrybos ženklų vartojimo elektroniniuose laiškuose tyrimas atskleidė tam tikras bendras elektroninių laiškų skyrybos tendencijas. Išnagrinėjus šešių autorių laiškus pastebėta, kad visų autorių gausiausiai vartojami įprastiniai rašytinės kalbos skyrybos ženklai: dažniausias buvo kablelis, po jo – taškas, klaustukas, brūkšnelis, daugtaškis, skliausteliai, dvitaškis, šauktukas. Taip pat pastebėta, kad visi rašytiniams tekstams nebūdingi arba juose retai vartojami skyrybos ženklų variantai elektroniniuose laiškuose taip pat rašomi daug rečiau nei įprastiniai ženklai. Tačiau atskirų autorių laiškuose jie gali būti vartojami palyginti dažnai ir rodyti individualius autoriaus skyrybos polinkius.

Palyginus, kaip skyrybos ženklus elektroniniuose laiškuose vartoja skirtingi autoriai, nustatyta, kad jų vartoseną gerokai skiriasi. Vieni autoriai daug dažniau pasirenka vienus, o kiti – kitus skyrybos ženklus. Išnagrinėtuose šešių autorių elektroniniuose laiškuose idiolektą akivaizdžiausiai rodo santrumpas baigiantis taškas, brūkšnys sakinių skyryboje, daugtaškis, skliausteliai, kabutės ir šauktukas. Tie skyrybos ženklai, kurie ištirtuose elektroniniuose laiškuose vartojami retai (pavyzdžiui, daugtaškio variantai, pasvirasis brūkšnys, kabliataškis), galėtų būti svarbūs nustatyti autoriui, jei kokiuose nors tekstuose būtų vartojami gausiai. Daroma išvada, kad skyrybos ženklai sudaro svarbią elektroninių laiškų idiolektus skiriančią požymių grupę, kuri, šalia kitų kalbos požymių, gali padėti identifikuoti elektroninių laiškų autorių. Pabrėžtina, kad autoriaus identifikacija negali apsiriboti vien skyrybos požymiais – būtina tirti įvairių kalbos lygmenų (leksikos, sintaksės, semantikos, pragmatikos) visumą, o jai aprėpti reikalinga kuo išsamesnė kiekvieno kalbos lygmens analizė.

Tyrimo rezultatus vertėtų patikrinti remiantis didesniu tekstynu. Be to, juos būtų įdomu palyginti su skyrybos ženklų vartojimu kitų žanrų tekstuose.

Literatūra

Abaravičius, J. 2002: *Skyrybos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Barasa, S. N. 2010: *Language, Mobile Phones and Internet: A Study of SMS Texting, Email, IM and SNS Chats in Computer Mediated Communication (CMC) in Kenya*, Daktaro disertacija, Leideno universitetas. Prieiga internete: <http://www.lotpublications.nl/index3.html>.

Crystal, D. 2006: *Language and the internet*, Cambridge: Cambridge University Press.

Johnstone, B. 1996. *The Linguistic individual. Self-Expression in Language and Linguistics*. New York. Oxford: OUP.

McMenamin, G. R. 2002: *Forensic Linguistics: Advances in Forensic Stylistics*, Boca Raton, Florida: CRC Press.

Ryklienė, A. 2001: *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/lit/3789> (žiūrėta 2011–02–04).

Vel, O., Anderson., A., Corney., M., Mohay, G.: *Mining E-mail Content for Author Identification Forensics*. Prieiga internete: <http://www.sigmod.org/record/issues/0112/SPECIAL/6.polf> (žiūrėta 2009–10–06).

Zheng, R., Li, J., Chen, H., Huang, Z. 2006: A Framework for Authorship Identification of Online Messages: Writing-Style Features and Classification Techniques. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 57 (3), 378–393.

Žalkauskienė, A. 1999: *Lietuviško teksto autoriaus nustatymo metodika*, Vilnius (deponuota Lietuvos teismo ekspertizės centro bibliotekoje).

Вул 1977 – Вул, С. М., *Теоретические и методические вопросы криминалистического исследования письменной речи*. Методическое пособие. Москва: МЮ СССР.

Gauta 2011 m. kovo 21 d.
Priimta 2011 m. birželio 2 d.

GINTARĖ ŽALKAUSKAITĖ
Lituanistinių studijų katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
[gintare.zalkauskaite@gmail.com]